
СУХЕНКО Т.В.,
кандидат історичних наук,
сертифікований коуч,
студентка 3-го курсу Інституту
післядипломної освіти Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка,
м. Київ

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ ЛЮДИНИ І ЇЇ ЖИТТЄВИМИ УСПІХАМИ

У статті розглянуто рівень розвитку інтелекту людини та його вплив на її життєві успіхи. Досліджено поняття життєвого успіху та фактори, що впливають на нього, а також розглянуті психологічні дослідження взаємозв'язку рівня розвитку інтелекту та успіхів людини. Приведені результати емпіричного дослідження взаємозв'язку розвитку інтелекту людини і її життєвими успіхами.

Ключові слова: взаємозв'язок, інтелект, життєвий успіх, соціальний інтелект, емоційний інтелект.

В статье рассмотрен уровень развития интеллекта человека и его влияние на его жизненные успехи. Исследовано понятие жизненного успеха и факторы, которые влияют на него, а также рассмотрены психологические исследования взаимосвязи уровня развития интеллекта и успехов человека. Приведены результаты эмпирического исследования взаимосвязи развития интеллекта человека и его жизненными успехами.

Ключові слова: взаємозв'язок, інтелект, життєвий успіх, соціальний інтелект, емоційний інтелект.

The article deals with the level of development of person's intelligence and its impact on person's life achievements. It studies the concept of life achievement and the factors influencing it, as well as considers psychological researches concerning interrelation between the level of development of intelligence and achievements of a person. It provides the results of empirical study of interrelation between the level of development of person's intelligence and person's life achievements.

Key definitions: interrelation, intelligence, life achievement, social intelligence, emotional intelligence.

Постановка проблеми. Дослідження проблем інтелекту на даний час є актуальним, беручи до уваги той факт, що інтелектуальний потенціал нації в сучасних умовах є найважливішим чинником прогресивного розвитку України, враховуючи, що одним з вирішальних факторів економічного розвитку виявляється інтелектуальне виробництво.

Завдання встановлення рівня інтелекту є однією з найголовніших в психології з моменту оформлення цієї науки. Оцінка інтелекту як специфічної діяльності людини дала початок методикам його виміру. Встановлення його структури породило величезну кількість тестів, які досліджують різні аспекти. Так з'явилися тести логічного, образного, творчого і технічного мислення. Тісно пов'язаними з рівнем інтелекту виявилися і тести професійної придатності.

Стан вивченості проблеми. Дослідженням питання інтелекту займалися зарубіжні та вітчизняні вчені К. Абульханова-Славська, Г. Айзенк, Н. Амінов, Ю. Бабаєва, Д. Векслер, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Ю. Ємельянов, Н. Кудрявцева, В. Куніцина, О. Луньова, Є. Михайлова, М. Молоканов, Г. Олпорт, М. Салівен, Р. Стернберг, Е. Торндайк, Д. Ушаков, Т. Хант, А. Южанінова та інші. Розгляд поглядів на соціальний інтелект показує наявність в цій сфері безлічі невирішених і навіть непоставлених запитань. Недостатньо дослідженими виявляються питання взаємозв'язку між рівнем розвитку інтелекту людини і її життєвими успіхами.

Мета статті. Визначити та дослідити проблему взаємозв'язку між рівнем розвитку інтелекту людини і її життєвими успіхами.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інтелект» (англ. – *intelligence*) як об'єкт наукового дослідження було введено в психологію англійським антропологом Ф. Гальтоном наприкінці ХІХ в. Перебуваючи під впливом ево-

люційної теорії Чарльза Дарвіна, він уважав вирішальною причиною виникнення будь-яких індивідуальних розходжень, як тілесних, так і психічних, фактор спадковості. Якщо раніше спадковістю пояснювали тільки розумову відсталість, то Ф. Гальтон поширював вплив цього фактора на всі рівні розвитку інтелекту – як самі вищі (талановитість, геніальність), так і середні [10, с. 53].

Поняття інтелекту ще з часів перших інтелектуальних тестів перетерплювало різні зміни з боку підходів до тестування інтелекту як психічної реальності. Ще в 20-х рр. ХХ в. виникла кризова ситуація в психології інтелекту. Виникло питання про існування терміна «інтелект» у статусі психологічної категорії.

Інтелект – це відносно самостійна, динамічна структура пізнавальних властивостей особистості, яка формується й проявляється в діяльності, зумовлена культурно-історичними умовами, та яка забезпечує адекватну взаємодію з оточуючою дійсністю, її спрямоване відтворення [6, с. 89].

Під інтелектом як об'єктом виміру в психодіагностиці розуміється структура пізнавальних властивостей людини, що виникає на основі спадково закріплених задатків і яка формується у взаємодії з ними [11, с. 181-182].

Протягом ХХ в. були піддані перевірці й аналізу наступні підходи до розуміння сутності інтелекту: як здатності навчатися (А. Біне, Ч. Спірмен, С. Колвін, Г. Вудроу й ін.); як здатності оперувати абстракціями (Л. Термен, Е. Торндайк, Дж. Петерсон); як здатності адаптуватися до нових умов (В. Штерн, Л. Терстоун, Ед. Клапаред, Ж. Піаже) [10, с. 53].

В повсякденному житті у сучасної розвинутої людини інтелект також проявляє себе у вигляді внутрішніх відчуттів і образів мислення, таких як відчуття реальності, часу, простору, себе, ритму, відповідальності, гумору, ситуації, прекрасного, небезпеки, захищеності, такту, комфорту, міри,

справедливості, довіри, свободи, поваги, власної гідності та інших, і у вигляді аналітичного, образного, практичного, абстрактного, тактичного або стратегічного образу мислення.

М. Айзенк виділяє три види інтелекту:

- біологічний інтелект, під яким розуміється фізіологічна, нейрологічна, біохімічна й гормональна основа пізнавального поведіння, що в основному пов'язана зі структурами й функціями кори головного мозку;
- психометричний інтелект, що визначається стандартними тестами виміру коефіцієнта інтелекту (IQ);
- соціальний (або практичний) інтелект як прояв соціально корисної адаптації, виділяються й досліджуються такі прояви соціального інтелекту, як міркування, рішення завдань, пам'ять, навченість, розуміння, обробка інформації, вироблення стратегій, пристосування до навколишнього середовища [8].

Соціальний інтелект – це інтегральна інтелектуальна здатність, що визначає успішність спілкування й соціальної адаптації, що поєднує й регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відбиттям соціальних об'єктів (людини як партнера по спілкуванню або групи людей) [15].

За Е. Торндайком, існує три види інтелекту: абстрактний інтелект як здібність розуміти абстрактні вербальні і математичні символи і здійснювати з ними будь-які дії; конкретний інтелект як здібність розуміти речі і предмети матеріального світу і здійснювати з ними будь-які дії; соціальний інтелект як здібність розуміти людей і взаємодіяти з ними [13].

В останні роки увагу фахівців в області психології обдарованості й творчості залучила проблематика, що колись розроблялася далеко за межами цієї галузі. Новий напрямок одержав найменування «дослідження емоційного інтелекту». Ці вишукування також реанімували досить давні мірку-

вання й дослідження проблем соціального інтелекту, початі ще Едвардом Торндайком на початку ХХ століття [12].

Термін «емоційний інтелект» почали використовувати на початку 1990-х років. Американські психологи П. Саловей і Дж. Майєр застосували його для сукупності позначень ступеня розвитку таких людських якостей, як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити собі на місце інших людей, навички роботи з людьми, вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими.

Для визначення поняття «емоційний інтелект» було використано дві основи: неоднорідність поняття «інтелект» і здійснення інтелектуальних операцій з емоціями [8].

Кожна людина народжується з обов'язковим потенціалом емоційної чутливості, емоційної пам'яті, емоційної обробки та емоційного навчіння. Ці чотири вроджені компоненти формують серцевину емоційного інтелекту. Людина може розпочати життя з високим рівнем емоційного інтелекту, але з часом він може знизитися, якщо особистість набуває згубних емоційних звичок у дитинстві в сім'ї, де її ображають і зневажають [4, с. 20].

В нашій країні тести інтелекту широко застосовувалися в 1920-1930-і рр. (за даними А. Шуберт, 1930, у період 1920-1930-х рр. у країні використовувалося 25 вітчизняних і 17 закордонних тестів, значна частина яких призначалася для діагностики інтелекту) [5, с. 192].

В останні десятиліття питання життєвого успіху все частіше стає предметом дослідження психологів. Це викликано гострою для психологічної практики необхідністю у визначенні того, що служить підставою для внутрішньої рівноваги і благополуччя особистості. Психологи намагаються відповісти на питання про те, з чого складається успіх, які емоційно-оцінні відносини лежать в його основі, як він бере участь в регуляції поведінки,

як допомогти особистості у вирішенні проблеми досягнення життєвого успіху. В цьому розділі ми проаналізуємо наукові концепції, які представлені в даний час у психологічній науці щодо визначення поняття «успіх» і його складових, розглянемо підходи до вивчення функцій, факторів, механізмів досягнення успіху, і критеріїв його оцінки.

Слід відмітити, що до функції психології обдарованості входить функція прогнозування розвитку особистості (зокрема, прогнозування «життєвої успішності»), і яке би визначення обдарованості ми не взяли – Б.М. Теплова, з «Робочої концепції обдарованості» (Богоявленська Д.Б., Шадріков В.Д. і ін.) або Дж. Рензулли, – нескладно помітити, що обдарованість скрізь розглядається як потенційна можливість високих досягнень [12].

Базуючись на підході Г.Е. Гудим-Левкович, слід розділяти життєвий успіх на дві його форми – соціальний і особистий. При цьому соціальний успіх включає в себе професійну успішність особистості й успішність у відносинах з «близькими» оточуючими, а особистий успіх – сімейне щастя і суб'єктивне благополуччя особистості.

Наприкінці 90-х років усе голосніше і ясніше стали звучати голоси психологів, що затверджували, що для успішної реалізації особистості в житті й діяльності найважливіше – здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми. Такі, як, наприклад, здатність ефективно діяти в системі міжособистісних відносин, уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості й емоційні стани інших людей, вибирати адекватні способи спілкування з ними й реалізовувати все це в процесі взаємодії. Ці ідеї були породжені спеціальними дослідженнями в областях вивчення емоційного і соціального інтелекту [12].

У результаті цих вишукувань у сучасних психологічних теоріях уже

не так односторонньо оцінюється потенціал особистості, як це робилося, наприклад, у концепціях «інтелектуальної обдарованості» або «творчої обдарованості», популярних в ХХ столітті. У роботах сучасних психологів усе ясніше звучить думка про те, що, розширивши діапазон тестованих особистісних властивостей, включивши в їхнє число емоційну сферу особистості й здатності до ефективної міжособистісної взаємодії, ми одержуємо значно більшу точну картину розумового потенціалу особистості.

І навіть більше того, у ряді спеціальних експериментів виявилось, що багато дітей і дорослі, що не продемонстрували високих здібностей по спеціальних тестах, але мали гарні результати по параметрах емоційного й соціального розвитку, виявляються досить успішними в житті й творчості. Причому їхні переваги в досягненні життєвого успіху часто виявляються настільки великі, що здатні забезпечити їм не тільки високий соціальний стан, але навіть і привести їх надалі до зарахування в когорту видатних.

Навпроти, в 95% інтелектуально обдарованих, як справедливо затверджує В.С. Юркевич, посилаючись на власні дослідження й роботи інших авторів, відзначаються труднощі функціонування емоційного інтелекту. В цієї категорії дітей спостерігаються «яскраво виражена інфантильність в емоційному відношенні», знижений інтерес до діяльності, не пов'язаної з одержанням знань, «труднощі спілкування з однолітками» і т.п. [12].

В розрізі проведення дослідження проблеми взаємозв'язку між рівнем розвитку інтелекту людини і її життєвими успіхами було побудовано емпіричну модель практичного дослідження. Оскільки успіх досліджується у двох площинах: 1) як суб'єктивність – переживання успіху всередині індивідуального досвіду; 2) позитивні вимірювання (позитивні показники, які можна об'єктивно відзначити в зовнішньому просторі), то були об-

Таблиця 1.
Інформація про вибірку досліджуваних.

Вік \ Стать	Чоловіки	Жінки
	35-40 років	7
41-45 років	4	12
Всього	11	23

рані відповідні методики, а саме: тест Айзенка «IQ» для визначення рівня інтелекту, опитувальник «Успіх», що складається з 11 запитань, а також шкала самооцінки успіху. Вибір тесту Айзенка був обґрунтований тим, що схематична модель інтелекту у тесті Айзенка виглядає дуже конструктивно та представляє різні модальності: інтелектуальні процеси (мислення, пам'ять, сприйняття і т. д.), тестовий матеріал (вербальний, просторовий і т. д.), «якість» (швидкість і сила інтелектуальних процесів).

На початку практичного дослідження була висунута гіпотеза дослідження – високий рівень інтелекту суттєво не впливає на досягнення життєвих успіхів, а є лише одним з факторів, які формують успіх людини.

Для дослідження була складена вибірка з 40 чоловік у віці 35-45 років. На наш погляд, ця вікова категорія дозволяє коректно досліджувати рівень успішності особистості, яка вже

об'єктивно може продемонструвати свій рівень досягнень, реалізацію важливих життєвих цілей, і в неї для цього потенційно достатньо життєвого досвіду, знань. В зв'язку з тим, що з 40 осіб, що взяли участь в дослідженні, 6 заповнили анкету некоректно (відповіли не на всі запитання, відмовилися пройти тест Айзенка тощо), тому було проаналізовано результати лише 34 опитуваних. Кількість учасників не дає право вважати результати науково достовірними, але вони дозволяють дослідити певні тенденції.

У табл. 1 представлено інформацію про вибірку.

Відповіді на 11 запитань в опитуванні «Успіх» дозволили розділити респондентів на дві групи: успішні та неуспішні. До категорії успішних були віднесені всі, хто відповів позитивно більше ніж на 6 запитань, відповідно до категорії неуспішних потрапили всі хто отримав менше 6 балів. Запропонована шкала самооцінки успішності дозволила прослідкувати, як респон-

Таблиця 2.
Результати за тестом Айзенка «IQ».

Вік \ Рівень інтелекту	Мінімальний IQ=70-100	Середній IQ=100-120	Високий IQ=120-180
	35-40 років	5	6
41-45 років	8	4	4
Всього	13	10	11

Таблиця 3.
Результати за опитувальником «Успіх».

Показник успішності Вік/стать	Успішні Від 7 до 11 балів	Неуспішні Від 1 до 6 балів
35-40 років	9	9
41-45 років	8	8
Всього	17	17

денти оцінюють свій рівень успішності незалежно від результатів опитувальника.

Результати одержані за тестом Айзенка «IQ» наведені у табл. 2.

Відповідно до результатів за тестом Айзенка можна констатувати, що результати дослідження підтверджують виявлений багатьма науковцями факт, що рівень інтелекту знижується з віком. 50% (8 осіб) респондентів у віці 41-45 мають інтелект мінімального рівня. У віці від 35 до 40 респондентів з мінімальним рівнем інтелекту 28% (5 осіб), а високим – 39% (7).

Результати дослідження за опитувальником «Успіх» наведені у табл. 3.

З'ясовано, що кількість успішних та неуспішних у різних вікових групах однакова. А це свідчить про те, що суттєвих змін в показниках успішності на даному віковому відрізку не відбувається. Дослідження показників за шкалою самооцінки успішності виявило, що всі респонденти оцінюють себе, як успішних, показник варіює як +1 або +2. Було проаналізовано, скільки досліджуваних з високим рівнем інтелек-

ту у групі успішних та групі неуспішних. Результати наведені у табл. 4.

Зазначимо, що серед успішних респондентів осіб з високим рівнем інтелекту 24%, з середнім – 29%, з мінімальним – 47%. У групі неуспішних людей з високим рівнем інтелекту 41%, з середнім – 24%, з мінімальним – 35%. Ці дані є цікавими з огляду на те, що в даній вибірці серед неуспішних людей рівень інтелекту виявився вищим.

Усвідомлюючи той факт, що інтелект є одним з важливих чинників у формуванні та розвитку успішної особистості, але ще раз переконаємося що він не є вирішальним.

Попередньо висунута гіпотеза у практичному дослідженні була також перевірена за допомогою кореляційного аналізу та порівняно дві незалежні вибірки. Отже, наступним кроком у нашому дослідженні був кореляційний аналіз, а також було досліджено, чи є статистично значущим зв'язок між рівнем успішності респондентів та рівнем їхнього інтелекту.

Таблиця 4
Результати порівняльного аналізу рівня інтелекту у групі успішних та групі неуспішних досліджуваних

Рівень інтелекту Успішність	Мінімальний IQ=70-100	Середній IQ=100-120	Високий IQ=120-180
Успішні	8	5	4
Неуспішні	6	4	7

Було порівняно дві групи респондентів: успішних з неуспішними. Аналіз двох незалежних вибірок проводився за допомогою критерію Мана-Уїтні, так як розподіл значуще відхиляється від нормального. Перевірка типу розподілу проводилась за допомогою тесту Колмогорова-Смірнова. Оскільки показник одно-вибіркового критерія Колмогорова-Смірнова дорівнює 0,010 при $p < 0,05$, то можна говорити, що розподіл значуще відхиляється від нормального.

За результатами аналізу двох незалежних вибірок з'ясовано, що показник r -рівень дорівнює 0,428 ($p > 0,05$), а це означає, що відсутні відмінності в рівні інтелекту у двох групах, у групі успішних та групі неуспішних респондентів.

Проведений кореляційний аналіз встановив, що відсутні будь-які статистично значущі зв'язки між змінними.

Отже, базуючись на результатах кореляційного аналізу, можна стверджувати, що рівень інтелекту істотно не впливає на рівень успішності особистості у житті. Не можна виключати вплив інтелекту на життєдіяльність людини, її відносини з навколишнім світом та оточенням, але високий рівень інтелекту ще не гарантує життєвий успіх особистості. Отже, на рівень успішності особистості в житті впливає безліч факторів, у тому числі інтелект, але його роль не вирішальна та для досягнення успіху достатньо воло-

діти мінімальним рівнем інтелекту.

Невеликий обсяг вибірки дає змогу говорити про тенденції, але не дає змогу стверджувати, що одержані результати повною мірою відповідають вимогам надійності.

Висновки. Проаналізувавши основні підходи та концепції інтелекту в загальному вигляді можемо визначити інтелект – як систему психічних механізмів, які обумовлюють можливість побудови «всередині» індивідуума суб'єктивної картини того, що відбувається.

Теоретичний аналіз та проведене емпіричне дослідження не виявили прямого зв'язку між рівнем розвитку інтелекту та життєвими успіхами людини. Високий рівень інтелекту не гарантує успіху у житті. Статистично, більшість успішних людей мають середні показники IQ. Людей з низьким і високим IQ, серед успішних – приблизно порівну.

Результатом проведеного емпіричного дослідження став висновок, що рівень інтелекту та життєвих успіхів людини характеризуються відсутністю статистично значимих зв'язків.

Предмет дослідження передбачає перспективу подальшого вивчення, з урахуванням більш детального вивчення взаємозв'язку успіху з іншими чинниками. Також актуальним видається вивчення соціального, емоційного практичного інтелекту та їх впливу на життєві успіхи людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атюнина В.С. К проблеме психологического изучения феномена «успех» / В. С. Атюнина // *Материали за 4-а международна научна практична конференция «Научнопространство на Европа»*. – 2008. – Т. 18. *Психология и социология*. – София. – С. 36-47.
2. Атюнина В.С. *Образ успешного человека в семантическом пространстве личности* / В.С. Атюнина. *Монография*. – Хабаровск. – 2007. – 196 с.
3. Батурич Н.А. *Эмоциональные составляющие успеха и неудачи* / Н.А. Батурич // *Теоретическая, экспериментальная и прикладная психология: сб. науч. тр.* – Челябинск, 1998. – Т.1. – С. 98-106.

4. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості // Психологічні студії Львівського ун-ту. – 2003. – С. 20-23.
5. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика: Учебник для вузів. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 384 с.
6. Васильков В.М. Формування інтелектуальних здібностей у майбутніх інженерно-педагогічних працівників у процесі професійного навчання // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2008. – № 2 (3). – С. 88-94.
7. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб.: Питер, 2011. – 710 с.
8. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб: Питер, 2002. – 752 с.
9. Крайг Г., Бокум Д., Психология развития. – Спб.: Питер, 2011. – 940 с.
10. Психологическая диагностика / Под ред. Акимова М.К. – СПб.: Питер, 2005. – 304 с.
11. Романова Е. С. Психодиагностика. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
12. Савенков А.И. Концепция социального интеллекта. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dep-za-dnet.ru>. – Назва з екрану.
13. Ситнік С.В., Гелевер О.М. Соціальний інтелект як елемент професійної компетентності майбутніх психологів. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. – Назва з екрану.
14. Стернберг Дж. Практический интеллект. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
15. Тест «Социальный интеллект» Гилфорда. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.psyllab.info> – Назва з екрану.